

Izlaganje na znanstvenom skupu

UDK: 911.3:32(4-12)

323.1(4-12)

341.234(4-12)

Geopolitičke odrednice i zaštita etničkih manjina u Jugoistočnoj Europi*

MARTA ZORKO**

Sažetak

Regija Jugoistočne Europe, odnosno Balkana, iako se taj pojam sve manje koristi, čije granice nikada nisu jednoznačno definirane, prema posljednjim odlukama i dokumentima Europske Unije nesumnjivo čini sastavni dio Europe. Bez obzira na to, percepcija koja o regiji JI Europe vlada izrazito je negativna. Smatra se kako je to regija velike nesigurnosti i konfliktnosti kao i neodredivih etničko-kulturalnih granica. Također, ova regija se percipira kao područje s visokom razinom konfliktnosti, posebice na etničkoj razini, kao i tendencijom mrvljenja državnih teritorija u svrhu stvaranja autonomnih jedinica.

Rad definira geopolitičke odrednice ove regije, ali i pojedinih etničkih manjina u regiji, pokazujući kako etničke granice nisu neodredive, samo se ne podudaraju s državnim granicama država tog područja. Također, ukoliko se na regiju gleda kao na sastavni dio velike europske zajednice (bez obzira kakav naziv i oblik ona poprimila u budućnosti), što je svakako vidljivo iz dokumenata EU, možda se i procese u regiji veza uz manjinska pitanja može pokušati usmjeravati prema europskijem modelu razmišljanja i upravljanja etničkim razlikama.

Ključne riječi: geopolitičke odrednice Jugoistočne Europe, Balkan, etničke manjine u JI Europi, zaštita etničkih manjina u JI Europi

*

Rad je nastao u okviru znanstveno-istraživačkog projekta "Republika Hrvatska u europskoj sigurnosnoj arhitekturi" koji se realizira na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

**

Mr. sc. Marta Zorko, znanstvena novakinja – asistentica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: mzorko@fpzg.hr

Uvod

Regija Jugoistočne Europe, odnosno Balkana, iako se taj pojam sve manje koristi, čije granice nikada nisu jednoznačno definirane, prema posljednjim odlukama i dokumentima Europske Unije¹ nesumnjivo čini sastavni dio Europe (kao geopolitičke imaginacije koja ima pozitivnu konotaciju). Ipak, pojam Balkana kao regije i kao geopolitičkog konstrukta (imaginacije) predstavlja nešto negativno. Štoviše, u posljednje vrijeme, pojam balkanizacije prelazi geografske i geopolitičke okvire te se koristi u čitavom nizu negativno okarakteriziranih radnji (poput nasilnih protuzakonitih čini na Internetu ili sl.).

Prostor Jugoistočne Europe za mnoge je teoretičare prostor iznimne etničke isprepletenosti i visoke razine konfliktnosti u pogledu etničkih sukoba. Upravo je to jedan od razloga obilježavanja ove regije negativnim konotacijama. Pojam Jugoistočne Europe zamijenio je pojam Balkana koji se više ne koristi zbog negativnih konotacija koje je izazivao, ali ipak ih u percepciji mnogih i dalje izaziva. Demitologizacija etničke nedefiniranosti Balkana ili Jugoistoka Europe, kao i iznimno visoke konfliktnosti, neophodna je iz više razloga. Prvenstveno racionalnim, znanstvenim pristupom i utemeljenom raspravom oko granica spomenute regije, ali i granica etnikuma koji se nalaze u regiji, treba pobiti tezu mahom zapadnih kritičara i putopisaca o Balkanu (ili Jugoistoku Europe) kao dalekom, mračnom mjestu,² etnički neodredivom buretu baruta.³ Zatim, demitologizacija negativne percepcije vezane uz etnike na tom području svakako može pomoći u njihovoj zaštiti. I kao posljednje, sveopća demitologizacija ove regije neophodna je u pogledu budućih tendencija prema europskom integriranju, ne bi li stanovnici regije (p)ostali stanovnici Europe drugog reda. Ukoliko promatramo ovu regiju kao sastavni dio buduće, proširene Europske Unije, treba zamijetiti kako su u EU (manje

1

Analizom dvaju dokumenata, europske sigurnosne strategije *A secure Europe in a Better World* i *Europske politike prema susjedstvu* može se zaključiti kako Europska Unija Balkan promatra kao zonu integracije te ga svakako ne smatra susjedstvom nego svojim sastavnim dijelom. Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament *Wider Europe Neighbourhood: a new framework for relations with our Eastern and Southern Neighbours*, Bruxelles, 2003.; dostupno na: http://ec.europa.eu/external_relations i *A secure Europe in a better World*, European Security Strategy, Bruxelles, 2003.; dostupno na: www.consiliumeuropa.eu; (27. 11. 2007.)

2

Takav pristup ovom području najbolje opisuje Žarko Paić u newsletteru Sajma knjiga u Puli, gdje iskazuje kako su o regiji Jugoistoka Europe, ili Balkana uglavnom pisali stranci, u obliku crnohumornih crtica ili putopisa koji su produbljivali mitove o Balkanu kao negativnom pojmu: "...nikad se balkanski imaginarij nije otvarao prekretnim svjetskim piscima kao topos kreativne subverzije. Naprotiv, otkriće "tople vode" i putopisne anegdote (s)umornih putnika na proputovanju do udaljenog, drugog odredišta – Bliskog ili Dalekog Istoka – do danas su ostale tek kao katalog prerađenih legendi i pseudomitova o balkanskim predjelima i neodredivim etničko-kulturalnim granicama." Prema: Paić, Žarko, *Drugi Balkan ili povratak Europe izvorima? Opsesije, mitovi i projekti*, Newsletter Sa(n)jam knjige u Puli. Dostupno na: www.sanjamknjige.hr/sanjam2007/index.php?zariste; (28. 04. 2008.)

3

Defruges, M., *Geopolitički rječnik*, CPI, Zagreb, 2006.

ili više uspješno) trenutno aktualni suprotni procesi od onih koji se zbivaju u regiji JI Europe. Deteritorijalizacija,⁴ globalizacija, Schengenski projekt i koncepti višestrukih kolektivnih identiteta samo su neki od njih.

Ovaj rad istraživat će geopolitičke odrednice regije Jugoistočne Europe, kao i geopolitičke odrednice etničkih manjina na tom prostoru, te polemizirati oko kulturnih konstrukata i geopolitičkih imaginacija s negativnom konotacijom poput Balkana i balkanizacije u svrhu njihove demitologizacije koja je neophodna za ravnopravno promatranje ove regije u okvirima Europske Unije, bez obzira na naziv koji je za taj prostor trenutno u uporabi. Također, s obzirom na iznimnu etničku isprepletenost regije ovaj će rad sugerirati oblike zaštite etničkih manjina u pogledu novih koncepata višestrukih kolektivnih identiteta kao budućeg modela razvoja unutar Europske Unije, pa time posljedično i mogućnosti razvoja istih u regiji, barem na teorijskoj razini.

Geopolitičke odrednice regije Jugoistočne Europe

Neki teoretičari formiraju regije na osnovi ekonomskih, kulturnih, povijesnih, etničkih i drugih pokazatelja. Uz takvu klasifikaciju prema sadržaju, regije se mogu podijeliti i klasificirati prema "stupnju" vidljivosti, odnosno institucionalizaciji. Za Ostergrena i Ricea teritorijalno područje regije omeđuje kulturni sadržaj.⁵ Oni smatraju i kako je svaka regija plod ljudskog uma, odnosno virtualna kategorija. Tako razlikuju tri tipa regija: institucionalizirane regije (vidljive u atlasima, poznate široj javnosti, stvorene od strane autoriteta neke organizacije); neinstitucionalizirane regije (stvorene neformalno, zajednice, nastaju prepoznavanjem ljudi koji žive unutar regije spram onih vani); i "pedagoške" regije (čije klasifikacije se često nalaze u geografskim i znanstvenim radovima, stvorene su od strane znanstvenika u svrhu pojednostavljivanja kompleksnosti stvarnog svijeta).⁶ Takve virtualne regije oni nadalje dijele na one koje definira jedan fenomen (luteranstvo ili izvoz žita) i one definirane povezanošću s jednim funkcionalnim centrom takve regije.⁷ Regionalizam u Europi pojavljuje se u dvojakom obliku: kao nacionalni i kao transnacionalni regionalizam.⁸ Nacionalna regionalizacija prisutna je u gotovo svim europskim zemljama. Regije unutar nacionalnih država među-

4 Imaginaran proces koji u suvremenoj geopolitici objašnjava nesmetan protok ljudi, ideja i kapitala u suvremenom svijetu. Prema Defrages, M., *Geopolitički rječnik*, CPI, Zagreb, 2006.

5

Ostergren, R.C., Rice, J.G., *The Europeans*, The Guilford Press, New York, London, 2004., str. 3.

6

Ibid.

7

Ibid.

8

Prema: Defrages, M, *Geopolitički rječnik*, CPI, Zagreb, 2006., str. 201.

sobno se razlikuju po veličini i najčešće su povijesno utemeljene tvorevine s jakom tradicijom. Činitelj kohezije takvih nacionalnih regija uglavnom predstavlja jako središte. Transnacionalni regionalizam je suradnja pokrajina više nacionalnih zemalja, radi nekog zajedničkog cilja. Takva suradnja prelazi nacionalne granice, a kohezijski element čini neki zajednički cilj. Postoji i treća kategorija, tzv. politički regionalizam, koji se spominje u slučaju želje nekih regija za samoodređenjem ili autonomijom.⁹ Neki autori kod fenomena europskog regionalizma naglašavaju ekonomsku komponentu. Procvatom regionalnog identiteta u Europi, moglo bi doći do dva tipa sukoba – prednacionalnih (u svrhu postizanja nacionalnih pretenzija), i postnacionalnih (u regijama koje su bogate i inzistiraju na regionalizaciji ili federalizaciji radi oslobađanja od "okova" solidarnosti).¹⁰

U Europi je prisutna problematika oko definiranja pripadnosti regija većim cjelinama. Granice između istočne, zapadne, južne i sjeverne Europe nisu jednoznačne. Upravo zbog toga i granice pojmova poput Središnje Europe, Jugoistočne Europe, Istočne Europe ne mogu biti jednoznačno definirani. Granice između regija često nisu crte ili linije, već prijelazna područja. Zbog toga, a i velikih razlika u definiranju određenih regija, nemoguće je opredijeliti se za jednu od podjela kao ispravnu.¹¹ Općenito gledano, problematika koja se javlja prilikom određivanja regija prema stranama svijeta proizlazi iz različitog shvaćanja i poimanja polazišne točke, tzv. Srednje Europe. Neki teoretičari smatraju kako je regija Srednje Europe jednako fiktivna kao i regija Balkana.¹² Ovisno o načinu promatranja opsega i položaja te regije auto-

9

Primjeri posebnih teritorijalnih autonomija u Europi su Farski otoci u Danskoj i Škotska, Wales i Sjeverna Irska u Velikoj Britaniji. Takve tendencije prisutne su i u Belgiji (Valonija i Flandrija), Španjolskoj (Katalonija, Baskija, Galicija i Andaluzija) i Portugalu (Azori i Madeira).

10

Prema: Ravlić, S. (ur.), *Atlas Globalizacije*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 68., tekst pod naslovom "Regije protiv nacionalnih država".

11

Prema Atlasu Europe geografske regije Europe dijele se uglavnom prema principu regije Središnje Europe koja je okružena s četiri geografske regije određene prema stranama svijeta. Tako prema Blanchardu (1936.) Južna Europa obuhvaća Portugal, Španjolsku, Italiju, zemlje bivše Jugoslavije, Albaniju, Grčku i Tursku, dok Istočna Europa obuhvaća Bugarsku, današnje NIS zemlje i Rusiju. Prema Hubbard (1952.) geografske regije Europe dijele se prema klimi pa on tako razlikuje zemlje kontinentske klime (pretežno Istočna Europa), zemlje oceanske klime (predio Atlantske Europe), zemlje baltičke prijelazne klime, zemlje središnje prijelazne klime, zemlje sredozemne klime (Portugal, Španjolska, Italija, Albanija, Grčka i dio Turske), te donje Podunavlje u koje ubraja zemlje bivše Jugoslavije, Rumunjsku i Bugarsku. Geografske regije Europe prema Hoffmanu (1961.) čini još i jedna nova regija pod nazivom Sovjetski Savez, tako da prema njegovom poimanju Istočnu Europu čine Poljska, Mađarska, Češka, Slovačka, Rumunjska, Bugarska, zemlje bivše Jugoslavije i Albanija. Prema istom autoru Južnu Europu čine Portugal, Španjolska, Italija, Grčka i Turska. Gottman (1962.) smatra da postoje samo četiri europske regije, ne ističe zasebno regiju sjeverne Europe, te u Južnu Europu ubraja Portugal, Španjolsku, Italiju, bivšu Jugoslaviju, Albaniju, Grčku, Tursku i Bugarsku, dok Rumunjska čini dio srednje Europe. U suvremenoj geoekonomskoj regionalizaciji prema Foucheru postoji regija Jugoistoka Europe koju čine dio Hrvatske, Bosna i Hercegovina, Srbija (bez dijela Vojvodine), Crna Gora, Albanija, Makedonija, Grčka, Turska, Rumunjska i Bugarska. Prema: *Atlas Europe*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1997., str. 198-201.

12

Mladen Klemenčić, *Atlas Europe*, ibid.

matski se mijenja i percepcija Jugoistočne, odnosno južne ili istočne Europe. U geografskom smislu središnja Europa označava klimatski prijelaz prožimanja oceanskih i kontinentalnih utjecaja, dok geopolitički taj geografski predio dobiva svoju istoznačnicu u pojmu Mitteleurope, koja je kasnije vezana uz njemačku geopolitičku misao.¹³ Danas je ta regija, posebice promatrana iz perspektive Europske Unije, regija zemalja *oslobođenih* iz istočnog bloka, jedno vrijeme poznatih pod nazivom Višegradska skupina.

Tako možemo zaključiti kako geografsko određenje Jugoistočne Europe ima dva kompleksna razloga svoje problematičnosti i neodređenosti. Prvi se odnosi na problematiku neodređenosti i različitosti u određivanju regije prema državnom ključu država sastavnica (što nije isključivi fenomen regije jugoistoka Europe nego se odnosi na čitavu Europu). Drugi je problem polazne točke iz koje se govori o *jugoistoku*, dakle problematici oko definiranja pojma Središnje Europe.

Za vrijeme blokovske podjele bio je korišten pojam Jugoistočne Europe¹⁴ koji je obuhvaćao Jugoslaviju, Albaniju, Rumunjsku i Bugarsku. Vukadinović navodi kako je za vrijeme hladnog rata za taj prostor postojala posebna formula balkanske sigurnosti 2+2+2 koja je označavala dvije zemlje članice Varšavskog ugovora (Rumunjska i Bugarska), dvije zemlje članice NATO-a (Grčka i Turska) i dvije neutralne zemlje (Albanija i Jugoslavija).¹⁵ Taj je pojam prisutan kod njemačkih geografa i danas, što je iz njihove perspektive (ako Europu geografski definiramo s Njemačkom kao središtem), ali se u stvarnosti kosi s osnovnom geometrijom kontinenta.¹⁶ Enciklopedijski Atlas Svijeta¹⁷ Europu dijeli na: a) nordijske zemlje, b) britanske otoke, c) Francusku i okolicu, d) Španjolsku i Portugal, e) Beneluks, f) Italiju, Grčku, Cipar i Maltu, g) Njemačku i okolicu, h) središnju i jugoistočnu Europu (Poljska, Češka, Mađarska, Slovačka, Rumunjska, Bugarska, zemlje bivše Jugoslavije i Albanija) i i) Rusiju sa susjedima. Prema ovom Atlasu Turska se nalazi u jugozapadnoj Aziji, dok je Cipar dio Europe koju čine Italija, Grčka i Malta. Ta-

13

Uži pojam *Mitteleurope* podrazumijeva Njemačku, Austriju, Švicarsku i Benelux. Prvi je taj pojam upotrijebio Georg Friedrich List sredinom 19. stoljeća i u njega uvrstio navedene zemlje. Uz taj uži pojam, postoji i širi pojam, koji je vezan uz židovsku zajednicu kao kohezivan element te regije (do Drugog svjetskog rata). U takvom poimanju Srednja Europa nije isključivo germanska, već je germansko-slavenska-mađarsko-rumunjska regija Srednje Europe. Za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata pojam *Mitteleurope* dobiva iznimno negativno značenje jer ga se povezuje s velikonjemačkim koncepcijama životnog prostora i utjecaja. U razdoblju hladnog rata Srednja je Europa prvo označavala tampon zonu između Istoka i Zapada, a zatim i podjelom Njemačke prestala postojati na jedno duže razdoblje, osim u duhovnom smislu želja pojedinih disidenata u zemljama pod sovjetskom dominacijom. Prema: *ibid*, str. 201.

14

Klemenčić, Mladen, *Atlas Europe*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1997., str. 200.

15

Vukadinović, R., *Sigurnost na Jugoistoku Europe*, Interland, Varaždin, 1999., str. 2.

16

Klemenčić, M., *Atlas Europe*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1997., str. 200.

17

Bateman, Graham, Egan, Victoria, Enciklopedijski Atlas Svijeta, Extrade, Rijeka, 97/99/01. Izvornik Oxford.

koder, ovi su autori mudro spojili kategorije središnje i jugoistočne Europe ne napominjući njihovu granicu, ali spominjući i napola fiktivni i teritorijalno neutemeljeni pojam Jugoistočne Europe. Dok su prema podjelama razvijenih zemalja autori iskazali iznimnu pažnju i učtivost, odijelivši gotovo svaku veću zemlju u vlastitu regiju, prema zemljama bivšega istočnog bloka iskazali su jednako takvo neznanje i ignoranciju. Još jedna vrlo zanimljiva podjela Europe nalazi se u francuskom atlasu *Atlas des peuples d'Europe centrale*, gdje se kao dio srednje Europe navode Finska, Bjelorusija i Grčka.¹⁸ Jedna od podjela Europe prema regijama je i ona Delamaideova.¹⁹ On Europu dijeli na makroregije: Atlantsku obalu, Latinski prsten, Mitteleuropu, Alpski luk, Balkanski poluotok, Dunavski bazen, Slavensku federaciju i Baltičku ligu. Zaključak koji se nameće nakon ovog razmatranja o regijama Europe jest da nema jednoznačne definicije granica u Europi, osim ako se ne radi o granicama nacionalnih država, nakon čega pripadnost neke zemlje nekoj regiji ili kulturno-civilizacijskom krugu ne ovisi o geografskim činjenicama već geopolitičkim okvirima (primjeri država koje geografski jednoznačno pripadaju jednoj regiji, ali se u poimanju nalaze u susjednoj, kao Portugal ili Norveška).

Radovan Vukadinović tvrdi kako je Jugoistočna Europa tradicionalno njemačko obilježje za skupinu zemalja između jugoistoka Njemačke i Rusije. I kao što je i Srednja Europa termin za skupinu država između Njemačke i Rusije, tako se termin Jugoistočna Europa nadovezuje na taj termin podjele prema jugoistoku.²⁰ Vukadinović pod zemljama Jugoistočne Europe podrazumijeva Albaniju, Bugarsku, Cipar, Grčku, Mađarsku, Rumunjsku, Tursku i bivšu Jugoslaviju. Ipak, u posljednjih se nekoliko godina pojam Jugoistočne Europe drastično smanjio. Jedan od razloga jest europeizacija (u smislu uključivanja u EU, prihvaćanja vrijednosti i normi EU) nekih od zemalja (Slovenija i Mađarska ušle su u EU 2004., Rumunjska i Bugarska 2007). Drugi je razlog konstantan pokušaj bijega zemalja tog područja od negativnih posljedica i konotacija Balkana i Jugoistočne Europe kao pojma koji se uvriježio za tu regiju.²¹ Posljedica prvog spomenutog razloga, određena razina europeizacije i članstvo u EU velikog broja zemalja tog područja, jest uvođenje novog pojma koji se odnosi na neintegrirani dio regije, pod nazivom Zapadni Balkan. Kao Zapadni Balkan u dokumentima EU okarakterizirane su one zemlje koje do 2000. godine nisu imale nikakvih ugovornih odnosa s EU. Taj je pojam prema pripadnosti zemalja istovjetan mnogo puta u medijima spominjanoj sintagmi "zemlje bivše Jugoslavije minus Slovenija plus Albanija". Ukoliko tako promatramo taj prostor (odnosno regiju), dakle prema razini euro-

18 Sellier, Andre, Sellier, Jean, *Atlas des peuples d'Europe centrale*, Paris, 1991; 1992.

19 U: Ostergren, R.C., Rice, J.G., *The Europeans*, The Guilford Press, New York, London, 2004., str. 227.

20 Vukadinović, R., *Sigurnost na Jugoistoku Europe*, Interland, Varaždin, 1999.

21 Iako treba naglasiti da regija Balkana i regija Jugoistočne Europe prema nekim autorima ne znače istovjetan teritorij. Ibid, str. 6.

peizacije, onda je logično da Balkan i/ili Jugoistočna Europa kao pojmovi imaju negativnu konotaciju, ali se također postavlja pitanje hoće li pojam i regija nestati jednog dana kada se sve spomenute zemlje integriraju u EU, s obzirom da su prema strateškim dokumentima same EU tako okarakterizirane. Ono što se u ovakvoj klasifikaciji *debalkanizacije europeizacijom* nameće kao pitanje jest svakako tzv. Južni Balkan. Grčka, Turska i Cipar, zemlje koje s međunarodnim organizacijama imaju duže i čvršće²² veze od većine zemalja tzv. Zapadnog Balkana, u većini su zahtjeva (posebice onih vezanih uz pitanja zaštite etničkih manjina) u zaostatku (Vidjeti tablice 1. i 2.).

Geopolitičke odrednice i zaštita etničkih manjina u regiji Jugoistočne Europe

Za potrebe ovog rada pod pojmom Jugoistočne Europe podrazumijevaju se: Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Makedonija, Albanija, Rumunjska, Bugarska, Grčka i Turska. Iako su i Hrvatska i Rumunjska u mnogim teorijama isključene, odnosno uključene, cijele ili samo nekim svojim dijelovima, promatrat ćemo ih i u ovom radu kao dio JI Europe uz napomenu o njihovom izrazito prijelaznom karakteru.

Tablica 1. prikazuje komparativnu analizu zemalja regije prema njihovoj uključenosti/isključenosti u međunarodno zakonodavstvo i inicijative, kao i unutarnje uređenje (analiza ustava i bilateralnih ugovora) regulacije i zaštite manjinskih prava.

Tablica 2. prikazuje kvalitativnu zaštitu nacionalnih manjina u zemljama regije prema pokazateljima *sadržaja prava* koja su im omogućena.

S obzirom na to da etničke manjine imaju svoje granice, ali se te granice ne podudaraju s granicama država u regiji JI Europe, postavlja se pitanje prelazi li zaštita nacionalnih manjina državne granice u pogledu zajedničke suradnje u zaštiti etničkih manjina, te u kojim okvirima. Ukoliko se promatraju razine koje mogu postojati – međunarodna, regionalna ili državna (pa unutar nje i lokalna) – dolazi se do zaključka kako na području JI Europe zaštita etničkih manjina egzistira uglavnom na državnim razinama. U tom pogledu zamjetna je zaštita manjina u okviru državnih dokumenata (primjerice Ustava) i njihove (ne)implementacije na lokalnoj razini, te u okviru bilateralnih sporazuma nekih zemalja. Također, u okviru državne razine zaštite zamjetna je prilično različita gradacija između zemalja regije, što se posebno može vidjeti prema nekoliko pokazatelja: pristupanju Okvirnoj konvenciji o pravima nacionalnih manjina; priznavanju pojma etničke ili nacionalne manjine u

22

Turska je članica NATO-a od 1952., kandidat za članstvo u EU od 2005. (u sličnom kontekstu na Zapadnom Balkanu možemo spominjati tek Republiku Hrvatsku), Grčka je članica NATO-a od 1952. i članica EU od 1981. Cipar (samo njegov južni dio) primljen je u članstvo EU 2004., bez obzira na podijeljenost otoka i prisustvo mirovnih snaga.

Tablica 1. – Stanje zaštite etničkih manjina u zemljama regije Jugoistočne Europe

DRŽAVA	OKVIRNA KONVENCIJA	USTAVOM PRIZNAT POJAM	KRITIKE IZVANA NEMA	BILATERALNI I UGOVORI I POSEBNI ZAKONI	INICIJATIVE (Desetljeće za Rome)
HRVATSKA	+ (1998)	+	+	+	+
BIH	+ (2000)	+	+	+	-
SRBIJA	+ (2001)	+	+	+	+
CRNA GORA	+ (2006)	+	+	+	+
MAKEDONIJA	+ (1998)	+	+	+	+
ALBANIJA	+ (2000)	+	-	-	-
GRČKA	- (potpisana, nije ratificirana)	-	-	-	-
TURSKA	- (nije potpisana)	-	-	-	-
RUMUNJSKA	+ (1998)	+	+	+	+
BUGARSKA	+ (1999)	-	+	+	+

Tablica je sastavljena od podataka dostupnih na Internetu i dokumenata vezanih uz dotične zemlje. Popis izvora nalazi se u bibliografiji.

državnom zakonodavstvu; kritikama izvana; postojanju bilateralnih ugovora o zaštiti etničkih manjina; uključenosti u neke inicijative. Tablica prikazuje napredak odnosno zaostajanje određenih zemalja regije prema navedenim pokazateljima koji su relevantni za ovaj rad.

Tablica 2. – Zaštita prava nacionalnih manjina na JI Europe prema sadržaju prava

DRŽAVA	OSNOVNA PRAVA	KULTURNA PRAVA	POLITIČKA PRAVA
HRVATSKA	Da	Da	Da
BIH	Da	Da	Da
SRBIJA	Da	Da	Da
CRNA GORA	Da	Da	Da
MAKEDONIJA	Da	Da	Da
ALBANIJA	Da	Da	Ne
GRČKA	Ne	Da (samo muslimane priznaju kao manjinu)	Da
TURSKA	Ne	Ne	Ne
RUMUNJSKA	Da	Da	Da

Tablica je sastavljena od podataka dostupnih na Internetu i dokumenata vezanih uz dotične zemlje. Popis izvora nalazi se u bibliografiji.

Iz predočenih tabličnih prikaza može se zaključiti kako je zaštita etničkih manjina na Jugoistoku Europe iznimno različita i razlikuje se od države do države. U tom pogledu nemoguće je govoriti o zaštiti u regiji općenito, bez isticanja različitih modela i načina na koji su pojedine manjine zaštićene u pojedinim državama.

Pojam Balkana i balkanizacije

Iako oboje imaju negativnu konotaciju, treba razlikovati pojam *Balkana* od pojma *balkanizacije*. Pojam Balkana jedan je od najvirtualnijih, odnosno najimaginarnijih geopolitičkih pojmova. On ima svoju geografsku, kulturnu, povijesnu i političku dimenziju. Zbog toga mnogi smatraju kako je Balkan stanje duha,²³ a ne geografske regije. Ipak, geografska egzistencija regije je neminovna, iako njezine granice nikada nisu bile jasno utvrđene. Uz to, Balkan je uvijek predstavljao mnogo više od pukoga geografskog pojma. Tako Jezernik kaže: "Ako su geografski termini konvencionalno neutralni, onda je Balkan notorni izuzetak od tog pravila. Kad god se taj termin upotrebljava da bi označio nešto više nego što je planinski masiv u Bugarskoj uvodi se uočljiva ideološka predrasuda s negativnom konotacijom prljavštine, pasivnosti, nepouzdanosti, nepoštovanja žena, zavjera, beskrupuloznosti, oportunitizma, sujete, sporosti, nedosljedne i pretjerano revne birokracije, itd. U samim balkanskim jezicima termin *Balkan* ubrzo je postao sinonim za nedostatak civilizacije i zaostalost".²⁴ Pavić navodi sljedeće karakteristike Balkana: "Sadržaji koji se pod pojmom Balkana razumijevaju vrlo su različiti, ali većinom imaju bitne zajedničke osobine: to je sinonim društvene, gospodarske nerazvijenosti i zaostalosti, kao i nesposobnosti za moderni razvoj; područje povijesnih surovosti, netolerancije i presezanja; koloplet malih naroda i prevelikih ambicija te zagubljenih identiteta; pojam periferičnosti; to je i prostor zakašnjele politogeneze, Orijent u Europi, područje nasilja i osvajanja".²⁵ Imaginarnost pojma Balkan dokazuje i spominjanje tzv. južnog i sjevernog Balkana, gdje sjeverni Balkan obuhvaća prostor obala Baltika od Poljske do Estonije, područje povijesnih sukoba Nijemaca, Poljaka, Šveđana, Litavaca, Estonaca, Letonaca i Rusa.²⁶ To je najbolji dokaz kako se pojam Balkana ne odnosi na jedinstven geografski prostor, već na prostore određenih političkih ili ideoloških karakteristika. I Krleža je, o čemu piše Duško Topalović, razlikovao južni od sjevernog Balkana u svojem "Izletu u Rusiju". Dakle, Topalović

23

Topalović, D., *Balkanska Europa*, Diorama, Zagreb, 2000., str. 45.

24

Jezernik, B., *Divlja Europa*, Beograd, 2007., str. 23.

25

Atlas Europe, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1997., str. 200.

26

Ibid.

ističe kako se već tada (1926.) uočavaju Balkani na različitim stranama Europe, te se ne definiraju prema geografskim odrednicama, već prema geopolitičkim obilježjima, tj. balkanizaciji.²⁷ "Balkanizacijom se definira stanje i proces teritorijalno- političke podjele u uvjetima etničke šarolikosti, teritorijalnih i graničnih sporova te podijeljenih etnikuma. ... Balkanizacijom se označava stanje političke nestabilnosti, nacionalne i vjerske netrpeljivosti, opće nesigurnosti i društvene stagnacije".²⁸ U zadnje smo vrijeme svjedoci sveopće balkanizacije, kao i proglašavanja negativnih procesa balkanizacije.²⁹ Pod balkanizacijom različiti autori poimaju sasvim različite procese. U biti, vrijeme pokušati definirati neke od sastavnica tzv. balkanizacije. Tako ju definiraju nasilje, cijepanje država na manje političke jedinice, nekultura, etnički sukobi, izrazita etnička heterogenost, tendencija umanjivanja političkih jedinica nasilnim putem, itd. Sue Wright pojam balkanizacije shvaća mnogo uže. Ona balkanizacijom smatra proces diobe političkih zajednica zbog bivših tendencija nekih područja za stvaranjem nacionalne države. U tom smislu ona utvrđuje kako je balkanizacija trenutačno na dijelu u svim dijelovima Europe, navodeći primjere davanja većih ovlasti nekim regijama Francuske, Španjolske i Velike Britanije, kao i nasilne pokušaje odcjepljivanja dijelova teritorija u Italiji.³⁰ Wright ovdje zapravo govori o jednom vidu regionalizacije ili o procesima koje Topalović naziva devolucijskim procesima.³¹

Model višestrukih kolektivnih identiteta u Europi kao uspješan model zaštite etničkih manjina?

Model višestrukih kolektivnih identiteta sve se češće spominje u kontekstu budućeg izgleda i funkcioniranja Europske Unije. Identitet može biti višerazinski, lokalni, nacionalni i nadnacionalni, pri čemu sve tri razine identiteta ne isključuju nužno jedna drugu, odnosno, prema nekim se autorima (Huntington, Liessmann) eventualno potiskuju na način da jedan od njih ima prednost nad drugim. Pitanje razina identiteta s jedne se strane tiče pojedinca, njegova osobnog osjećaja pripadnosti, a s druge se strane tiče grupe

27

Topalović, D., *Balkanska Europa*, Diorama, Zagreb, 2000., str. 146.

28

Ibid.

29

Tako možemo primijetiti uporabu pojma balkanizacija čak i za nasilne ili nedopuštene radnje na Internetu, što se naziva balkanizacijom internetskog prostora.

30

Wright, S., "Language in Europe: The Need for an Overview", u: Švob-Đokić, N. (ur.), *Redefining Cultural Identities*, zbornik Culturelink, Zagreb, 2001.

31

Devolucijski procesi su oni u kojima pojedina državna područja zahtijevaju autonomnu političku vlast zbog jačanja vlastite samouprave, a što je na štetu središnje vlasti. Prema: Topalović, D., *Balkanska Europa*, Diorama, Zagreb, 2000., str. 25.

(etnijske, nacije, skupine nacija) u pogledu njihova određenja prema drugima.³² Cerutti kod identiteta razlikuje tri osnovne linije – sfere, razine i dimenzije identiteta. Od sfera navodi filozofsku (osobni identitet, moralni aspekti) i društveno-psihološku (grupni identitet). Dimenzije identiteta prema Ceruttiju su grupna i individualna, ali uz napomenu kako svaki grupni identitet nije uvijek i individualni (sinteza, a ne zbroj identiteta pojedinaca koji ga čine).³³ Meyer je 2004. ustvrdio kako se politički identitet razlikuje od etničkog i od kulturno-povijesnog identiteta, ali se s njima nadopunjava.³⁴ Tako se, prema Meyeru, može navesti još jedna podjela identiteta i to na etnički, kulturno-povijesni i politički. Kulturni, povijesni i etnički identitet na neki način pripadaju u skupinu vrlo bliskih i povezanih identiteta. Svaki od tih identiteta može imati i svoju lokalnu, nacionalnu i nads nacionalnu dimenziju. Upravo ovdje dolazimo do zaključka kako etnički i politički identitet pojedinca (kao i skupine pojedinaca) nije istovjetan, te kako te dvije razine identiteta postoje na dvije različite razine. Sagledavši ove konstatacije na nižim razinama nameće se logično pitanje može li model višestrukih kolektivnih identiteta pomoći u zaštiti etničkih manjina i na koji način.

Identiteti o kojima je ovdje riječ nemaju stroge rezove jedni između drugih. Prijelazne točke identiteta Bromberger, Centlivers i Collomb nazivaju kulturnim i društvenim "maglicama" unutar kojih akteri sami biraju prirodu, jačinu i razinu identifikacije.³⁵ Upravo te *maglice*, ukoliko se ne poklapaju sa državnim granicama neke države izazivaju probleme s obzirom da se o etničkim pitanjima uglavnom raspravlja i regulira ih se unutar nacionalnih politika. Te bi se maglice mogle smatrati kritikom modela koji zagovaramo iz razloga što unutar njih ne vlada standardni spomenuti model, već izokrenuta varijanta (vidi fusnotu 32).

32

Da se identitet razvija prema drugima, različitim, potvrđuju Bromberger, Centlivers i Collomb (str. 138.). Sam Cerutti se prilikom definiranja skupnog identiteta ne slaže u potpunosti da se identitet uvijek formulira spram drugih. On to naziva aspektom zrcala i aspektom zida. U normalnim okolnostima zrcalo se nalazi ispred zida, a u patološkim su im zamijenjena mjesta. Cerutti, F., *Ideje identiteta*, u: Cerutti, F. (ur.), *Identitet i politika*, Politička kultura, Zagreb, 2006., str. 26-27. U tom smislu Castells razlikuje tri oblika izgradnje identiteta: legitimacijski, identitet otpora i projekтивni. Prema: Knežević, R., *Politički identitet Europe: O čemu je riječ?*, *Međunarodne studije*, god. 5, br. 4, 2005., str. 7. Knežević smatra da, iako samoidentifikacija uvijek znači percepciju da smo različiti od drugih, na samoj razdvojenosti nije moguće izgraditi novi identitet. "To se odnosi i na Europu i izgradnju političkog identiteta koji u sebi uključuje različitosti ili razdvojenost od drugih država ili civilizacija. Međutim, izgradnja identiteta nije prije svega podizanje zida u odnosu na druge, mada je taj zid kod etničkog identiteta bio veoma bitan. Izgradnja političkog identiteta u političkoj grupi prije svega je zadatak samih građana i njihovog pronalaženja dovoljno zajedničkih ideja i emocija koje opravdavaju zajednički život u političkoj zajednici. To je stanovište suprotno stanovištu S. Huntingtona koji identitet shvaća kao nešto što je definirano ponajprije suprotstavljanjem i srazom, odnosno sukobom." *Ibid.*, str. 18.

33

Ibid., str. 33.

34

Knežević, R., *Politički identitet Europe: O čemu je riječ?*, *Međunarodne studije*, god. 5, br. 4, 2005., str. 11.

35

Segalen, M. (ur.), *Drugi i sličan*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2002., str. 183.

Politički identitet je samostalna kategorija koja se nadovezuje na sve ove spomenute identitete, ali ima neke vlastite zasebne odrednice. Politički identitet³⁶ prema Ceruttiju jedna je vrsta grupnog identiteta.³⁷ Ovdje je naglasak na grupi kao skupini pojedinaca, a ne kolektivu u pogledu države, nacije ili stranke. "Grupni identitet počiva u skupini elemenata koje prepoznajemo kao zajedničke svima nama i dostatne da bismo se držali zajedno, da bismo osjetili ono "mi". To vrijedi za posve različite identitete: ...članove sportske navijačke grupe, jedne političke stranke ili građane Zajednice koju danas nazivamo EU..."³⁸ Sastavnice takvoga grupnog identiteta, dakle, čine sljedeći elementi: 1) sami akteri moraju shvaćati elemente identiteta, 2) grupni identitet je zapravo refleksivan identitet, 3) sadrži element htijenja (cilj u budućnosti), 4) to je postupan i mučan intersubjektivni proces koji podrazumijeva borbe i pregovaranje unutar grupe s ciljem definiranja vlastitog identiteta na jedan umjesto na drugi način.

Radule Knežević smatra kako europski narodi uče razlikovati svoj kulturno-povijesni od svog političkog identiteta. Smatra također kako je svijest o toj razlici preduvjet moguće demokratske legitimacije Europske Unije. "U tom smislu suverenim postaje europski politički narod, a on se razlikuje od kulturno-povijesnih naroda Europe koji tim razlikovanjem nipošto nisu ugroženi."³⁹ Na taj način odjeljuje društveni, osobni i kulturni identitet od političkog te dokazuje kako oni nisu međusobno suprotstavljene kategorije već nadopunjujući koncepti. Tako navodi da, ukoliko se netko smatra Europljaninom (u političkom pogledu), još uvijek "...se možemo osjećati i da se zapravo još uvijek osjećamo kao Talijani i Sicilijanci, Nijemci i Bavarci itd."⁴⁰ Tako bi, dakle, mogli zaključiti kako europski identiteti (kulturni, povijesni, etnički, na svim svojim razinama) čine europski identitet (politički).

Cipek na tragu spomenutog razdvajanja razina identiteta, koje spominje Knežević, govori o formiranju jedne vrste novoga virtualnog identiteta. "Identifikacija građana s EU-om moguća je prema mišljenju većine istraživača isključivo kroz formiranje projektnog identiteta. Taj se tip identiteta konstruira iz civilnog društva kada društveni subjekti grade novi identitet

36
Začetak takvoga zasebnog političkog identiteta Europe Liessmann zamjećuje već u prošlosti, a ne tek nastankom ideje EU-a. On te početke vidi u tome što su se europski posjedi mogli stjecati i gubiti ženidbom i udajom, dok se s druge strane sultanu teritorij mogao oduzeti isključivo ratom. Vidi: Liessmann, K. P., *Osvit Zapada: jedna rekonstrukcija Europe*, u: Katunarić, D. (ur.), *Europski glasnik*, broj 4, Zagreb, 1996 (1999), str. 115.

37
Cerutti, F., *Ideje identiteta*, u: Cerutti, F. (ur.), *Identitet i politika*, Politička kultura, Zagreb, 2006., str. 24.

38
Ibid.

39
Knežević, R., *Politički identitet Europe: O čemu je riječ?*, *Međunarodne studije*, god. 5, br. 4, 2005., str. 11.

40
Ibid., str. 18.

koji redefinira njihov položaj u društvu.⁴¹ U napomenama o europskom identitetu Cerutti se na tragu svoje klasifikacije što čini kozmopolitski nadnacionalni identitet pita: "Ima li u Europljanima dovoljno straha da se od njih pravi ljepilo?"⁴² Upravo je ovo samo još jedan od pogleda u smjeru stvaranja europskog identiteta iz straha, sigurnosti ili obrane. Krenemo li tim pravcem možemo se zapitati ne jačaju li lokalni, regionalni i/ili etnički identiteti nad onim nacionalnim i nadnacionalnim upravo zbog straha, odnosno nezadovoljstva? Na sličan način razmišlja i Bihkhu Parekh, koji tvrdi da svatko od nas ima nekoliko društvenih identiteta, te su oni međusobno različiti po doseg i dubini.⁴³ "Potreba za uravnoteživanjem i spajanjem različitih identiteta u jedan usklađeni život pomaže nam njegovati sposobnost rasuđivanja, umjerenost, samokontrolu i samodisciplinu. Suprotno opisanom događa se kad jedan identitet postane dominantan".⁴⁴ Sada se ponovno može postaviti pitanje zašto se i kada događa da jedan identitet postane dominantan? I Parekh spominje komponentu ugroze, odnosno straha kao presudnu za neravnotežu i dominaciju jednog od identiteta. On smatra da je nasilje jedan od najvažnijih čimbenika u naglašavanju svijesti o identitetu.⁴⁵ Ukoliko u ovoj tvrdnji ima imalo istine, jedini način za upravljanje etničkim razlikama postaje njihova zaštita i na legislativnoj i na praktičnoj razini. Zaključivši iz navedenog, ukoliko će se etničke manjine u nekoj državi osjećati ugroženo i ako će biti u strahu za vlastitu egzistenciju, rast će i dominacija etničkog identiteta kod njih sve do razine koju i Parekh i Cerutti smatraju neprirodnom. Tu tvrdi Parekh kako "identitet također može voditi nasilju, kao i obrnuto. Politika identiteta u sjeni je politike nasilja".⁴⁶ Kako se navedeno ne bi poistovjetilo s tvrdnjom da su nasilje i ugroza jedini elementi koji utječu na jačanje nekog od identiteta, potrebno je spomenuti još jedan element kojeg uvodi Parekh, a radi se o ponosu. On smatra kako je stavka ponosa način poistovjećivanja s drugim nositeljima identiteta, ali da kao politika izražavanja kolektivnog identiteta može imati svoju pozitivističku i svoju negativističku komponentu. Kako bilo, spomenuti ponos odnosi se na odbacivanje srama potlačenosti. Iako Parekh ponajprije govori o ženama, crncima i homoseksualcima, stavku ponosa može se promotriti i u slučaju etničkih manjina. Tu se opet postavlja pitanje

41

Čipek, T., Politike identiteta Europske unije: u 'potrazi za kolačićima male Madeleine', *Anali hrvatskog politološkog društva 2004.*, Zagreb, 2005., str. 147.

42

Cerutti, F., Ideje identiteta, u: Cerutti, F. (ur.), *Identitet i politika*, Politička kultura, Zagreb, 2006., str. 63.

43

Parekh, B., *Nova politika identiteta. Politička načela za međuovisni svijet*, Politička kultura, Zagreb, 2008., str. 28.

44

Ibid., str. 31.

45

Ibid., str. 33.

46

Ibid., str. 34.

kada i kako spomenuti ponos biva ugrožen do te mjere da se pojedinci okupljaju i poistovjećuju na temelju samo jednog od identiteta, odnosno dolazimo do ugroženosti i ugroze temelja problema devijantnog izražavanja nekog od identiteta. Može se zaključiti da adekvatnim ponašanjem država, politikama upravljanja etničkim razlikama, a ne politikama eliminiranja etničkih razlika, etnički identiteti pojedinca mogu biti uravnoteženi s političkim (ili nacionalnim) identitetom koji nije nužno istovjetan.

Zaključak

Na početku rada stoji konstatacija da je neophodno demistificirati pojmove Balkana, jugoistoka Europe i balkanizacije zbog ljudi koji na tim prostorima žive i tendenciji spomenute regije integriranju u Europsku Uniju. Naime, u EU koja tendira *Europi građana*, postoji nekoliko slojeva građana prema njihovoj poželjnosti (primjeri s radnom snagom iz zemalja članica s istoka). Zbog toga, kako ne bismo jednog dana postali isfrustrirana "etnička" manjina u EU pod jednim nazivom *Balkanaci*, nužno je konstantno znanstveno preispitivanje pojma Balkana i njegovih negativnih konotacija. U ovom je radu pokazano kako, krenuvši od teze da Balkan i Jugoistok Europe imaju nepravedno negativnu konotaciju, regija o kojoj je riječ nije jednoznačno definirana. To je jedan od razloga negativne konotacije koja postoji. Zatim, postoji mit o regiji kao etničkom buretu baruta. Iako su države u ovoj regiji etnički heterogene, ne može se konstatirati kako su heterogenije od ostatka Europe. Iako su etnički sukobi na ovom prostoru još uvijek svima u dobrom sjećanju, sukobi na sličnim temeljima vodili su se i vode se i u drugim dijelovima Europe. To dokazuje i spominjanje Sjevernog Balkana u literaturi, koje istovremeno dokazuje i imaginarnost samog pojma Balkana.

Također, o državama koje čine ovu regiju (a postoje i široke rasprave i polemike o kojim se to, u stvari, državama radi), nemoguće je govoriti u globalu ili cjelini. Svaka od navedenih zemalja ima različitu situaciju, na različit način priznaje manjine, na različit način upravlja etničkim razlikama, i naravno, ima različitu homogenost, odnosno heterogenost stanovništva. Kao što je pokazano u tablicama, niti o zaštiti etničkim manjina na području jugoistoka Europe ne može se govoriti pod istim nazivnikom. Različite su države, pod manjim ili većim pritiscima izvana, dosegle različite razine zaštite etničkih manjina na svom teritoriju. Također, iz tablica je vidljiv mit ili zabluda o visokom standardu zaštite ljudskih prava u članicama Europske Unije ili kandidatima za članstvo. Naime, dok vlada negativna percepcija o stanju u zemljama bivše Jugoslavije tzv. Zapadnom Balkanu, istovremeno *Južni Balkan* (Turska, Grčka, Cipar) vrvi primjerima nepoštivanja ljudskih i manjinskih prava. Iako spomenute države *Južnog Balkana* imaju puno čvršće veze s EU, to ne jamči bolji status manjinama koje u njima žive. To je treći mit koji je predmet ovoga rada.

Naposljetku, koncepti kozmopolitizma i višestrukih kolektivnih identiteta, kojima bi sve zemlje ovog područja trebale težiti, kao dijelovi buduće Europske Unije, prilagodljivi su na upravljanje etničkim razlikama na nacionalnim razinama i mogu predstavljati model upravljanja etničkim različitostima u budućnosti. Iako možda zvuči jednostavno i primjenjivo isključivo na teorijskoj razini, ovaj model na svojoj praktičnoj razini počiva na već poznatim modelima i na pozitivnim mjerama države prema manjinama, onome što Parekh naziva "politikama priznavanja". Ukoliko se krene od teze nekolicine autora (Cerutti, Parekh, Bromberger, Centlivres, Collomb), kako su mnogostruki identiteti pojedinca (i grupa) mogući, komplementarni i poželjni, a da je stanje u kojem jedan od identiteta dominantan devijantno, može se zaključiti da tek u tom devijantnom obliku etnički identitet postaje "etničko bure baruta". Pod pretpostavkom, koja je također zaključena iz radova spomenutih autora, kako do takvog stanja dolazi zbog straha, ugroze ili gaženja ponosa, jedino rješenje, promatrano iz perspektive države i državne politike, jest upravljanje etničkim razlikama (politike priznavanja), a ne pokušaji njihovog eliminiranja (politika nasilja).

Literatura

Dokumenti

Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, *Wider Europe Neighbourhood: a new framework for relations with our Eastern and Southern Neighbours*, Bruxelles, 2003., dostupno na: http://ec.europa.eu/external_relations

A secure Europe in a better World, European Security Strategy, Bruxelles, 2003., dostupno na: www.consiliumeuropa.eu

Ustav Republike Slovenije, dostupno na: <http://www.servat.unibe.ch>

Ustav Republike Hrvatske, dostupno na: www.sabor.hr

Ustav Republike Bosne i Hercegovine, dostupno na: www.ccbh.ba

Ustav Republike Srbije, dostupno na: <http://www.parlament.sr.gov.yu>

Ustav Republike Makedonije, dostupno na: www.mineles.lv/nationallegislation/macedonia

Ustav Republike Albanije, dostupno na: www.mfa.gov.al

Ustav Republike Grčke, dostupno na: www.hri.org/docs/syntagma

Ustav Republike Turske, dostupno na: www.servat.unibe.ch

Ustav Republike Rumunjske, dostupno na: www.cdep.ro/pls/dic

Ustav Republike Bugarske, dostupno na: www.online.bg/law/constitution

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, dostupno na: www.coe.int

Izveštaji o zemljama u sklopu okvirne konvencije o poštivanju prava nacionalnih manjina, dostupno na: www.coe.int

Knjige

Atlas Europe, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1997.

Cini, M. (ur.), *European Union Politics*, Oxford University Press, New York, 2007.

Defruges, M., *Geopolitički rječnik*, CPI, Zagreb, 2006.

Dragojević, S., Dragičević-Sešić, M., *Interkulturalna medijacija na Balkanu*, Univerzitetna knjiga, Sarajevo, 2004.

Jezernik, B., *Divlja Europa*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2007.

Klemens, L., *Leksikon etničkih manjina u Europi*, serija Beckovih izdanja, München, 1995, PANLIBER, dostupno na: www.cpi.hr

Kuko, S., *Proširena Europska Unija*, Biblioteka europskog pokreta, Split, 2006.

Malmborg, M., Stråth, B. (ur.), *The meaning of Europe*, Oxford, New York, 2002.

Ostergren, R. C., Rice, J. G., *The Europeans*, The Guilford Press, New York, London, 2004.

Ó Tuathail, G., Dalby, S., Routledge, P. (ur.), *Uvod u geopolitiku*, Politička kultura, Zagreb, 2007.

Parekh, B., *Nova politika identiteta. Politička načela za međuovisni svijet*, Politička kultura, Zagreb, 2008.

Ravlić, S. (ur.), *Atlas Globalizacije*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.

Stavrijanos, L., *Balkan posle 1453. godine*, Equilibrium, Beograd, 2005.

Tatalović, S., *Manjinski narodi i manjine*, SKD Prosvjeta, Zagreb, 1997.

Tatalović, S., *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2003.

Todorova, M., *Imaginarni Balkan*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1999.

Topalović, D., *Balkanska Europa*, Diorama, Zagreb, 2000.

Vukadinović, R., *Sigurnost na jugoistoku Europe*, INTERLAND, Varaždin, 1999.

Članci

Cvjetičanin, B., Regije i kulturna raznolikost, *Zarez 190*; online izdanje, dostupno na: www.zarez.hr

Dragojević, S. Multikulturalizam, interkulturalizam, transkulturalizam, plurikulturalizam: suprotstavljeni ili nadopunjujući koncepti, u: Čačić – Kumpres, J. (ur.), *Kultura, etičnost, identitet*, Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 1999.

Emerson, M., *Deepening the Wider Europe*, CEPS, dostupno na: www.ceps.be

Emerson, M., *European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?*, CEPS Working Document, No. 215/November 2004., dostupno na: www.ceps.be

Emerson, M., Aydin, S., Noutcheva, G., Tocci, N., Vahl, M., Youngs, R., *The Reluctant Debutante. The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood*, CEPS Working Document, Centre for European Policy Studies, No. 223/ July 2005, str. 24; skinuto sa službene stranice CEPS-a, dostupno na: <http://www.ceps.be>

Malabotta, M. R., Overlapping cultures, u: Švob-Đokić, N. (ur.), *Redefining Cultural Identities*, zbornik Culturelink, Zagreb, 2001.

Wright, S., Language in Europe: The Need for an Overview, u: Švob-Đokić, N. (ur.), *Redefining Cultural Identities*, zbornik Culturelink, Zagreb, 2001.

Internetske stranice

www.geografija.hr

www.ceps.be

www.cpi.hr

http://ec.europa.eu/external_relations

www.consiliumeuropa.eu

<http://www.servat.unibe.ch>

www.sabor.hr

www.ccbh.ba

<http://www.parlament.sr.gov.yu>

www.mineles.lv/nationallegislation/macedonia

www.mfa.gov.al

www.hri.org/docs/syntagma

www.servat.unibe.ch

www.cdep.ro/pls/dic

www.online.bg/law/constitution

www.coe.int

Summary

Geopolitical Determinants and the Protection of Ethnic Minorities in the South East Europe

The region of South East Europe, which is also known as the Balkans, although the term is lesser and lesser used, whose borders haven't been unambiguously defined, according to the recent EU documents and decisions, undoubtedly forms integral part of Europe. Regardless that fact, perception of the region of South East Europe is acutely negative. The region is perceived as one of acute insecurity, conflicts and undeterminable ethnic-cultural borders. At the same time the region is seen as an area with the high level of conflicts, particularly at the ethnic level, as well as an area with the tendency to crumble state territory with the goal of creating the autonomous units. This article defines geopolitical determinants of the region, as well as particular ethnic minorities in the region trying to prove that ethnic borders are not unde-

terminable, only they are incompatible with the state borders in that area. Also, if the region is perceived as an integral part of the big European community (regardless terms of forms it might have in the future), which is seen in the EU documents, it is maybe also possible to direct the regional processes related to the minority issues toward more European model of thinking and managing the ethnic differences.

Key words: geopolitical determinants of the South East Europe, Balkans, ethnic minorities in the South East Europe, protection of ethnic minorities in the South East Europe